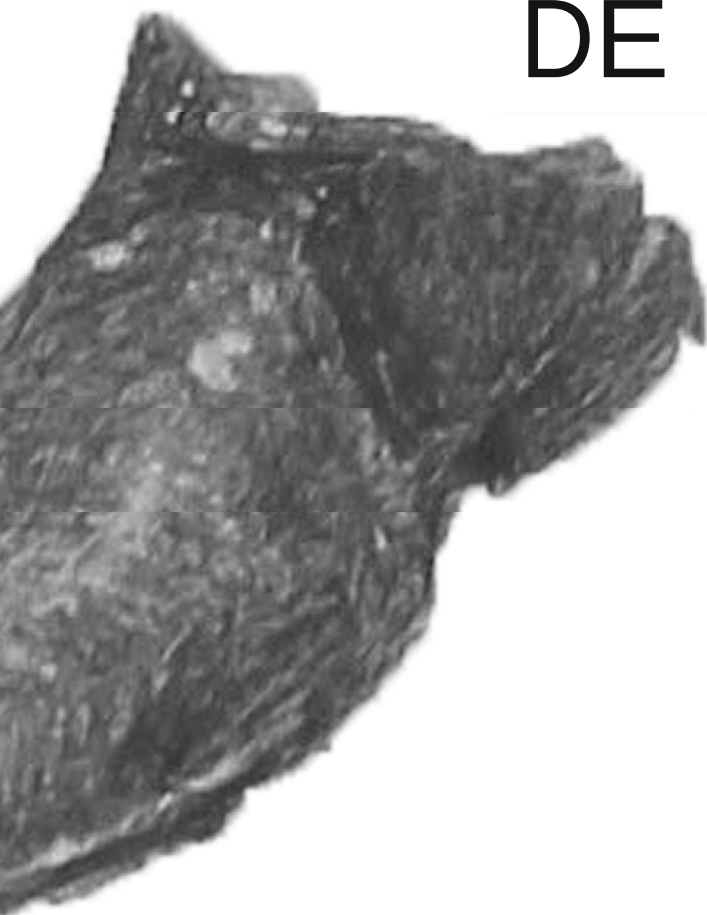

GALERIA DE L'OBLIT

Dibuix i visió de
la soledat
a l'ancianitat

TFG 2016
Ismael Moya Carmona
NIUB: 16294014
Tutor: Jaime de Córdova

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

Agraïments:

Aquest treball ha sigut possible gràcies a la col·laboració dels models participants: Antonio Alcea Alberca, Francisca García López, Pere Foixench Ribes, José Maria Nadal Garcia, Juaquina López Tobar; i especialment a María Romero Bruno, per el seu ajut amb els contactes amb la residència 1er de Maig.

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

*Recuerde el alma dormida,
avive el seso e despierte
contemplando
cómo se passa la vida,
cómo se viene la muerte
tan callando;
cuán presto se va el placer,
cómo, después de acordado,
da dolor;
cómo, a nuestro parescer,
cualquiere tiempo passado
fue mejor.*

(Coplas por la muerte de su padre,
Don Jorge de Manrique s.XV)

Continguts

1. Introducció:	6
1.1Resum	6
1.2Abstract	6
1.4Origen del projecte	6
1.5Objectius del treball	7
2. Delimitació i inspecció del tema	9
3. Metodologia de treball	14
3.1Procés de creació: esbossos preparatoris	17
4. Proposta expositiva: obra final	19
5. La galeria de retrats al dibuix occidental	36
5.1La serie conjuntada: el conjunt de retrats	36
5.2La galeria de retrats i el seu paper	36
5.2La immortalització del retrat i la desaparició del cos	37
5.3La galeria de retrats com aparador	38
6. L'ancianitat: coneixement i aproximació	39
6.1La soledat de l'ancianitat	39
6.2La memòria dels adults	40
6.3Visió interna de la soledat	40
7. L'espectador implicat	41
7.1Visió externa de l'ancianitat	41
8. Referents	42
9. Conclusions	44
10. Bibliografia	47

INTRODUCCIÓ

Resum:

Els ancians són un col·lectiu marginat per la societat. La falta de temps, els cuidats que necessiten, i les diferències tant ideològiques, com de pensament enfront els altres; són uns dels factors que causen aquest distanciament. Aquest treball vol representar la sensació que experimenten els avis i les àvies dintre d'aquest oblit i la constant espera a una mort inevitable. També es cerca, a través del retrat, conscienciar la mirada del espectadora través del dibuix formant una galeria d'art.

Paraules claus: *ancianitat, oblit, dibuix, retrat, art i cos, memòria, ànima, galeria d'art.*

Abstract:

The elderly is a group marginalized by society: the lack of time, the cares that they need, the ideological differences as opposed to thinking of others; are some of the factors that cause this rift. This work wants to represent the feeling experienced by grandparents within this forgotten by the others and the constant wait to an inevitable death through.

Also search through the portrait, the viewer aware gaze through drawing forming an art gallery .

Keywords: *drawing, elderly, oblivion, memory, body and art, soul, portrait, art gallery*

Origen del projecte

Avui en dia, el número de gent gran té un creixement proporcional estadístic exponencial¹. El caminar per les ciutats implica fer l'activitat involuntària d'observar el que passa al teu voltant, i analitzar als altres per veure en quina situació et trobes dintre de la teva ciutat o poble. El sortir fora de casa s'ha convertit en l'observació de com la gent gran ocupa els carrers amb l'esperança de trobar-se amb algú conegut, per la necessitat de tindre una

¹Segons els estudis demogràfics del Institut Nacional de Estadístiques (INE): INEBASE. Padró Municipal d'habitants de l'estat espanyol fets entre el 2003, el 2007 i el 2014:

-Actualment el 16,7% de la població té més de 65 anys.

-La població de 65 anys o més ha incrementat un 3,5% i la de 80 anys un 16,5%.

-El creixement de l'esperança de vida i la baixa natalitat afavoreix a la dominància d'una població adulta, fent que al 2015, l'ancianitat sigui superior en número als adults i infants.

ocupació, o simplement per exercitar els músculs i ossos.

El que va donar la idea principal d'aquest treball va ser una experiència personal en una residència², on traspasar la barrera entre el carrer i el interior, et fa adoptar el paper de l'espectador que observa però no interactua dintre d'un espai desconegut, mirant com la gent gran passa el temps en un món interior, amb la mirada perduda. La idea de lloc contenidor d'ancians per la seva vigilància i la seva salut, es va transformar ràpidament en la idea de aparador, un aparador d'ancians. Això va despertar l'idea de dibuixar aquest aparador d'exhibició de l'ancianitat amb la finalitat de representar la mirada aliena a la desaparició amb l'estratègia de fer visible la marginació que té la ancianitat dintre la societat

Objectius del treball

Dintre de la visió de l'espectador enfront el aparador, la curiositat per allò exposat, en aquest cas els avis i les àvies, crea un estat de reflexió sobre la vellesa on es busca entendre aquest concepte i les seves conseqüències des de el punt de vista dels mateixos ancians, com des de el punt de vista de aquell que observa la degradació del cos abans de la seva desaparició. L'última etapa de la vida, on la sensibilització per part dels propis avis i dels observadors, passa per un moment de "pre-dol" enfront a la aproximació de la mort, això crea la introspecció per recordar la seva vida, i no caure en un oblit absolut.

Un altre idea relacionada amb el projecte es la desaparició física o la desaparició del cos, com a conseqüència de la desaparició social, causada per l'oblit dels altres, ja siguin o no familiars. La desaparició física és la causada per la malaltia i el desgast del cos, en aquest moment ens trobem amb l'aparició d'arrugues ferides i marques a la pell que mostren tota una vida de treball i experiències. La mirada cansada i caiguda de aquell que a vist i viscut bastant, congelada per la costant mirada al seu passat, mirada que pren consciència del seu present caduc.

²La primera visita va ser realitzada l'any 2013 a la residència *El cel de Rubí*, al municipi de Rubí (Barcelona). Posteriorment, on es va realitzar la selecció de models i algunes de les sessions de dibuix va ser la residència *1er. de Maig*, on s'ha realitzat unes 30 visites durant els dos últims anys.

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

La desaparició social, és la que representa la marginació per part de les persones de diferent edat. Els pensament i idees actuals, no són les mateixes que abans i creen una incomprensió per als altres bàndols, que crea un distanciament fort. La desaparició d'aquells amb els que compartien idees, com els amics o el/la marit o muller, fa que l'ancià es tanqui dintre dels seus idearis. A més a més, les seves malalties i dependència d'altres persones fa, que actualment, les famílies optin per el ingrés del familiar en una residència o per l'opció de contractar un assistent.

Finalment, volem representar a aquest sector de la població tant oblidat dintre de les institucions, amb un projecte artístic en forma de galeria de retrats, ja que aquesta, representa a les persones millor situades dintre d'un sistema estamental encara vigent. Per fer això, en aquest cas la institució seria la facultat de Belles Arts que contindria la galeria de gent no-il·lustrada, amb la finalitat de conservar la seva memòria³. Un altre factor interessant és com la representació de la vellesa obre un debat sobre els canons de bellesa i la desvinculació de la carnal d'aquestes persones.

³Seria molt interessant fer una exposició conjunta dels retrats dels Rectors de la Universitat de Barcelona barrejada amb els ancians de la residència.

Delimitació i inspecció del tema

Un cop ja estava la idea de representar a gent gran, va sorgir el dubte de on trobar persones grans que acceptessin fer de models per poder dibuixar-los i després ser mostrats en la facultat. El grup d'ancians amb més possibilitats de participació eren els familiars, però el ventall de possibilitats es va estendre amb els coneguts. Això va provocar la visita i la entrada a residències, ja que aquestes van ser les que van donar l'idea principal per la elaboració d'aquest treball.

Llavors la primera opció per començar el projecte va donar peu a que coneguts dels familiars mostressin interès pel projecte i volguessin ser retratats, i finalment poder entrar en una residència on la gent ràpidament es va mostrar participativa. La intrusió d'una persona fora del seu cercle d'edat va ser un dels factors que va despertar un corrent participatiu dintre d'un grup de la residència. El número de dones va ser superior al d'homes.

Durant el treball va sorgir la pregunta de la selecció de les persones més adients per la representació de la idea del oblit i de la desaparició del cos. Després de la recerca d'informació a través de documents sociològics, es va arribar a la conclusió, que les persones seleccionades havien de ser majors de seixanta-cinc anys, després de la jubilació. Diguem que la jubilació és el límit marcat oficialment⁴ per l'entrada a l'ancianitat, on el cos passa de ser útil per la societat i passa a ser una carrega que tard o d'hora desapareixerà.

Es tenia que pensar el com es representaria la ancianitat i quins punts o temes s'haurien de seleccionar, de forma que les qüestions més associades al envelliment estiguessin presents dintre del treball per fer una reivindicació d'aquests valors o realitats i trobar una resposta. És a dir, es podria partir d'imatges tant diferents com:

- La malaltia.
- La desaparició del cos.
- La representació de les angoixes del rostre.
- La visió de l'espectador.
- La soledat i l'oblit.

⁴Segons el Ministeri del Ministeri d'Ocupació i Seguretat Nacional, l'edat mínima requerida per l'accés a la pensió de jubilació és de 65 anys, sempre que s'acreditin 38 anys i 6 mesos de cotització.

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

Al primer cas, l'ús de la malaltia com llenguatge gràfic, va ser la primera idea per la representació de la desaparició física dels ancians. Es volia projectar els òrgans vitals danyats pel pas del temps i la part on es volia projectar esborrada o desdibuixada per la comprensió de la desaparició del cos pel desgast (fig.1), però dintre d'aquesta primera idea, no entrava el factor de la desaparició de la persona a través de l'oblit per part de la societat.

Un cop decidit que aquest no anava a ser el tema principal per la representació gràfica de les figures, es van descartar l'ús de projeccions o d'utilització d'objectes que recordessin a l'estat de malaltia, com radiografies o anàlisis mèdics, i es va optar per la representació de la desaparició del cos⁵. Per fer això, es va optar per la utilització del cos sencer, ja que l'únic ús del cap, podria no ser del tot clar per explicar la idea de desaparició (la idea de desaparició és clau en aquest treball). Aquesta idea va passar a la utilització d'un pensament occidental/cristià com és la desvinculació del cos i de l'ànima un cop acaba la vida. Així, el treball va entrar dintre d'un mètode de treball que consistia en la representació de homes i dones grans de cos sencer, on s'evitava el dibuixar certes parts per representar la desaparició del cos a través del desgast del pas del temps.

El següent pas va ser la introducció de l'idea de l'espectador davant la desaparició dels ancians, això va portar al pensament de l'aparador i de la creació d'una petita galeria de retrats per exposar les imatges de forma que recordessin a aquest aparador creat per les institucions sanitàries, que exposen al adults a la visió dels visitadors de les residències. D'altra banda, la galeria de retrats te la finalitat de donar importància, dintre d'una institució, a les persones que normalment no entrarien dins d'aquesta categoria.

Finalment, l'oblit, idea principal del treball, estava sent apartada del projecte, però era un punt clau dintre de la crítica que es volia fer sobre la marginació de l'ancianitat a la nostra societat occidental.

⁵Com es veu als dibuixos de la figura 1, vàrem pensar en pintar en vermell el cor pels ancians amb malalties cardíques, projectar els òrgans als dibuixos o utilitzar material propi de l'àmbit de medicina com radiografies.

Galeria de l'oblit:

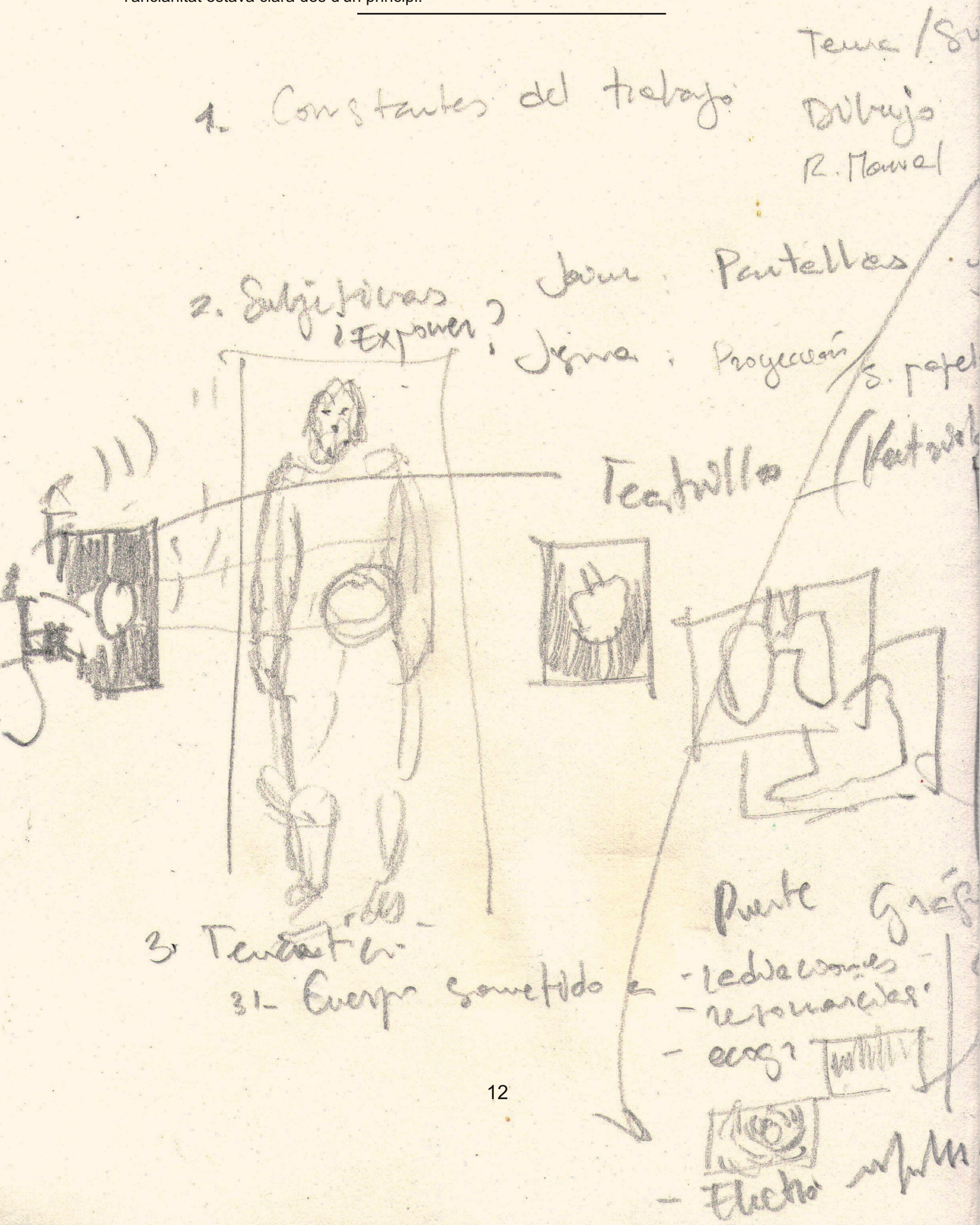
Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

La utilització de diferents punts de vista dintre de l'enquadrament de la figura al paper, podria aconseguir un distanciament causat per l'allunyament de l'espectador enfront el dibuix, però això, era susceptible de causar confusió i de perdre la idea de desaparició. La solució va ser la utilització del pensament entès dintre la nostra societat occidental, com la de l'ascensió de l'ànima i la desvinculació carnal amb la idea de desaparició com connexió a la idea d'oblit deixant un espai en blanc a dalt dels adults representats, descentralitzant-los per donar importància a la separació, deixant clar la desaparició, l'oblit i donar més impacte gràfic als cossos dels ancians.

Com a resum, volem destacar tres temes:

- 1) La idea de desaparició a la presència de l'ancianitat dintre de la societat.
- 2) La manca de consciència de la primera idea per part de la figura de l'espectador.
- 3) La força de l'oblit.

(Figura 1): Imatges de la pluja d'idees fetes a les tutories, on es plantejava el concepte de desaparició del cos a través de la malaltia i les diferents formes de representació d'aquesta. La representació de l'ancianitat estava clara des d'un principi.

14. Marzo 2016

Jonmael Moya C

Objeto: Reverencia
+ (video?)
Reproducción técnica.

y papel: relación difusa

Solución
proyección

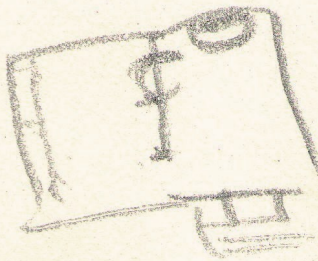
ge) Pesad.

Ex Votos

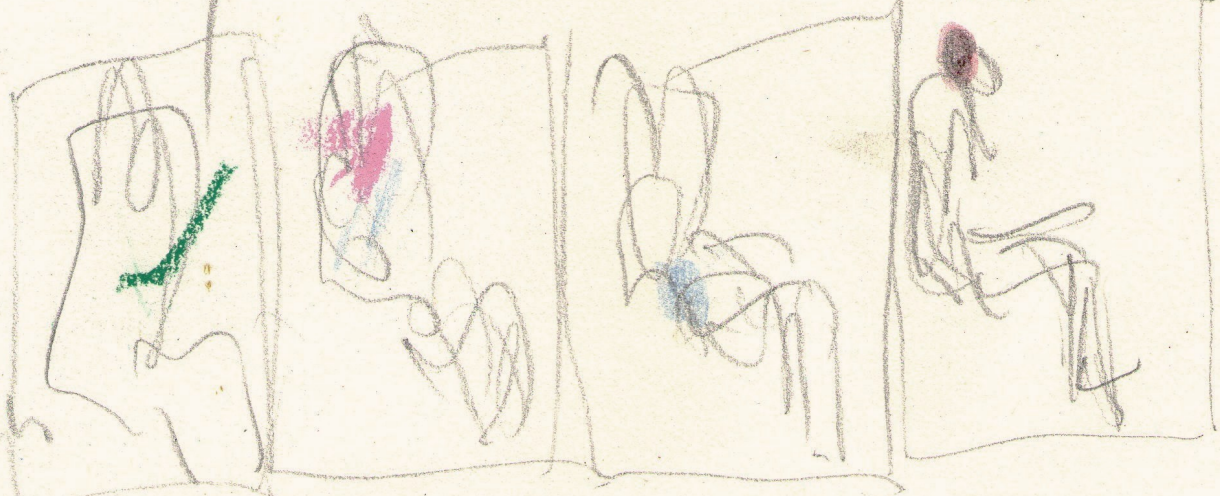
II

permanencia

hermita San Miguel

gitch

Metodologia de treball

La decisió de utilitzar els materials per la formulació del treball, van ser causades per la vinculació del treball realitzat anteriorment dintre dels tallers de la facultat, i per la finalitat de donar un sentit gràfic al treball relacionat amb les idees que es volia representar, ja mencionades en l'apartat d'inspecció del tema.

Delimitacions i selecció de procediments del dibuix.

En lo que pertany a la tradició personal dintre del bagatge de tècniques, el principi va estar el dubte de la selecció entre dos materials amb el que es volia un resultat bastant semblant. La primera tècnica plantejada per la elaboració dels dibuixos, va ser una tècnica humida, com és el cas de la tinta. Però ràpidament fa ser substituïda per el carbonet, ja que el coneixement i la pràctica d'aquest material, era més elevat a causa del costant ús en els tallers de creació i el costum del dibuix de models. Per tant, aquesta tècnica donava més comoditat dintre del camp de la representació de figures humanes, i em donava un millor resultat que la tinta. D'altre banda estava el format, que en certa manera m'obligava a l'ús de una tècnica seca que em donés més llibertat de moviment.

La forma d'expressió havia estat clara des de la formació de l'idea principal: es volia representar a la figura amb un traç vibrant, però sense oblidar la desaparició de zones del cos, utilitzant línies fortes i més toves o una línia progressiva que a la vegada que perllongués la silueta de la figura, deixes un buit que recordés al cos humà efímer.

Format i suport del projecte.

Un cop escollida la tècnica, i consolidada la forma d'expressió que es volia utilitzar, la decisió del tipus de suport també va ser influenciada per la trajectòria artística dintre de la facultat. Per això es va seleccionar:

- Paper Canson 120 gr blanc del fabricant Montgolfier.
- Format, mides variables: 150 x 100 cm en dos fulls, posteriorment retallats per intencions compositives.

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

Les mides del suport van ser modificades per l'optimització de la visió a l'exposició amb la finalitat de donar-li un sentit estètic i relacionar-lo amb les idees i objectius del treball, així doncs, la llargària va ser ampliada i l'amplada va ser reduïda per deixar un espai superior en blanc. Això va aconseguir la representació de la elevació de l'ànima i la desaparició del cos.

El següent pas va ser la recerca de models disposats a participar al projecte, com ja he dit la primera idea va ser la representació de familiar i coneguts, però això va portar a la oportunitat de treball amb gent d'una residència, concretament la residència 1 de maig, situada a la ciutat de Rubí (Barcelona). Aquesta oportunitat em va facilitar la cerca de gent gran major de seixanta-cinc anys, que assolien els requisits de trobar-se en un estat de jubilació i de situar-se dintre d'un grup del mateix rang d'edat dintre d'una residència. Després de seleccionar el model per la seves característiques físiques, es feia un esbós ràpid de cos sencer i una foto, per després tenir més detall de les faccions facials i de les mans. La roba no era un element que tingués un valor significatiu per l'obra i per això no té un nivell de detall molt gran.

Després, tots aquest apunts i fotos, van ser traspassats al dibuix en gran, on el primer que es treballava era la figura de manera molt general i superficial, on no es pretenia donar detall al cos. Així s'aconseguia controlar la composició del dibuix de l'ancià dintre del paper i fer una primera aproximació a les mides per aconseguir que no sortís desproporcionada. Un cop ja es tenia una idea de com seria el dibuix, l'essència del treball portava a emfatitzar les faccions de la cara, per aconseguir una comunicació amb l'espectador amb la qual es vol recordar el missatge crític del treball. Les mans també es van tractar de manera més detallada, ja que la comunicació està caracteritzada tant per la veu i les expressions de la cara, com per el moviment de les mans. Es volia aconseguir la comunicació del missatge per part dels dibuixos, on quedés clar l'oblit i la desaparició del cos.

Finalment, es va donar més detall a la resta del cos, i es va modificar el format del suport, afegit més paper per dalt. Això modificava la composició de les obres, fent que el transfons d'aquesta fos més fort (Fig. 2).

(Figura 2): Esbossos sobre l'enquadrament. La posició dels dibuixos a l'espai expositiu amb relació amb els conceptes principals de l'obra: la ancianitat, l'oblit i la desaparició. On es barregen imatges de les tutories i aportacions pròpies.

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

PROCÉS

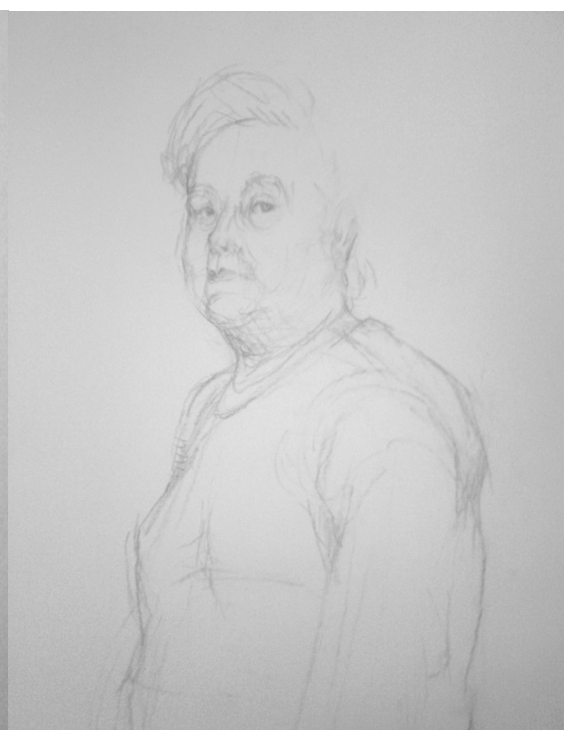
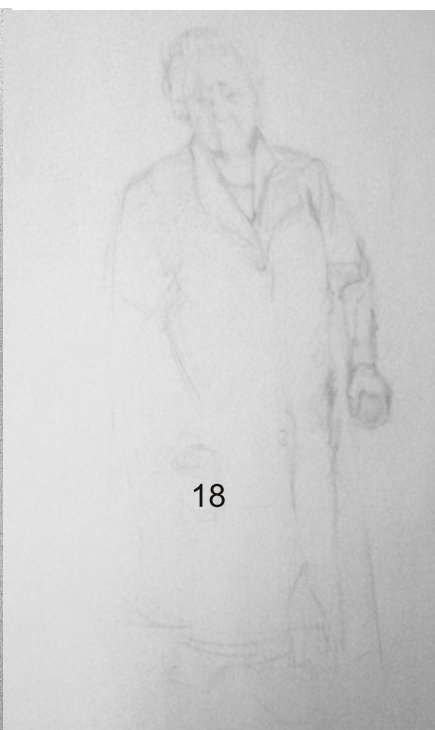
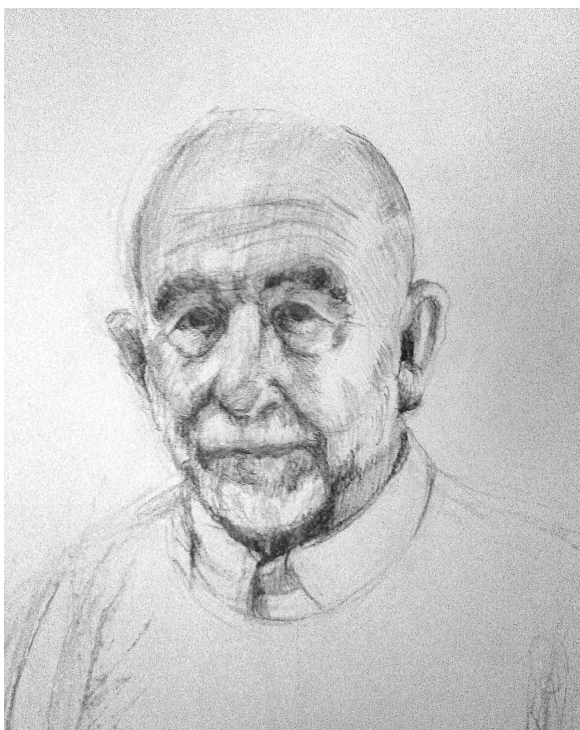
DE CREACIÓ

Esbossos preparatoris

Amunt: Esboços ràpids dels models seleccionats realitzats a les residències amb llapis de grafit de color blau sobre paper DIN A5 de 80 gr, on es buscava la comprensió de la postura i la forma del cos, buscant el contrapes que el model realitza per mantindre l'equilibri i les llums i ombres més rellevants.

A baix: Selecció de fotos del procés del dibuix a carbonet sobre paper.

Galeria de l'oblit:

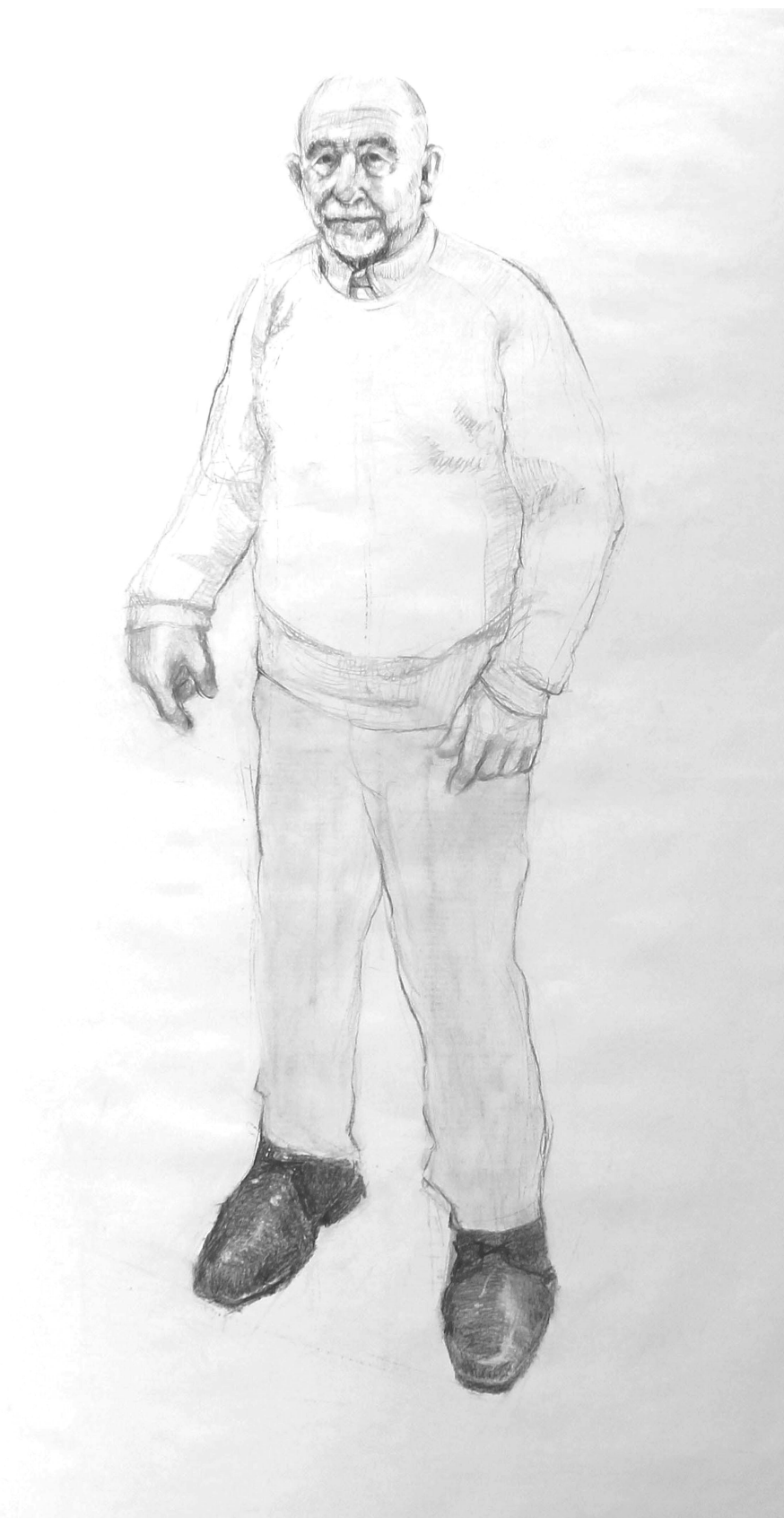
Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

PROPOSTA EXPOSITIVA OBRA FINAL

"67"
Carbonet
sobre paper
200cm x 80 cm

Antonio Alcea Alberca

67 anys

Originari de La Gineta (Albacete) es va mudar a Vilanova i la Geltrú als 13 anys, on recorda una infància molt feliç. Després de tindre el graduat escolar, va estudiar idiomes i hostaleria, i es va dedicar a lo últim. Encara que és homosexual a la seva edat, sent que no ha tingut cap problema i a tingut una vida, segons ell, normal. Va tindre una parella durant 11 anys.

"86"
Carbonet
sobre paper
200cm x 80 cm

Juaquina López Tobar

86 anys

Nascuda a Órgiva (Granada), va tindre que abandonar els estudis i el seu poble per el començament de la guerra i per un enfrontament entre el seu pare amb un home ric, per això amb prou força pot llegir i comptar. Amb 10 anys va començar a treballar recollint olives, recollint pedres a la cantera, segant anea...poc després el seu pare va morir en un accident a una cantera de pedra i ràpidament es va posar a treballar per poder subsistir. Es va casar als 20 anys i va tindre 2 fills, el qual el primer es va morir, i 3 filles més. Ara és vídua i sofreix de diabetis, problemes a les cames i al maluc.

"74"
Carbonet
sobre paper
200cm x 80 cm

José María Nadal Garcia

74 anys

Nascut a Barcelona en un àmbit de postguerra a una família sense molts recursos econòmics, no va poder estudiar més que, segons la seves pròpies paraules, “lo justo”. Recorda la seva infància com una època sense contaminació, menys cotxes i amb molts camps a Barcelona; una ciutat on es podia jugar als carrers. Uns dels temes que més el preocupen és l'amistat, i com alguns que abans considerava amics ho van deixar de ser i d'altres que considerava enemics es van tornar amics. Fa 14 anys que es va quedar vidu, però actualment es troba amb parella.

"65"
Carbonet
sobre paper
200cm x 80 cm

Maria Romero Bruno

65 anys

Nascuda a Ceuta, va començar els estudis a Sanlúcar de Barrameda (Cadis) i els va acabar a Rubí (Barcelona), ja que als 13 anys es va traslladar aquí en busca d'un futur millor. Ha dedicat tota la seva vida a la confecció i fa un any que es va jubilar. Es va casar amb 19 anys i el seu marit va morir després de 25 anys de matrimoni, això va causar que estigués de fer càrrec dels seus 3 fills i les 2 filles sola.

"84"
Carbonet
sobre paper
200cm x 80 cm

Francisca García López

84 anys

Va néixer a Villanueva del Arzobispo (Jaen), als 4 anys es van portar al seu pare a la guerra i just al dia següent va néixer el seu germà i els milicians els van buidar la casa, deixant-los sense menjar. No va estudiar i va treballar al camp fins que als 9 anys va tindre que entrar a servir a una casa on no cobrava però podia menjar. Es va casar amb 22 anys, encara que la boda la va pagar els seus amos, ja que ella no la podia pagar. Va tindre 4 fills i va tindre que demanar als veïns farina per fer farinetes als seus fills perquè es morien de gana. Actualment sofreix dels ossos i el seu marit té silicosis.

"65"
Carbonet
sobre paper
200cm x 80 cm

Pere Foixench Ribes

65 anys

Nascut en un poble de Lleida, es va traslladar molt jove a Barcelona per estudiar Joieria, als 20 anys ho va deixar per ficar-se al món de l'automòbil, el qual estava en boom econòmic als anys 70. Va dedicar tota la seva vida en la indústria del cautxú, accessoris i recanvis de cotxe, fins que ho va tindre que deixar per una malaltia cardíaca, que el va portar a dependència d'un marcapassos. Actualment l'empresa és propietat dels fills. Segueix casat amb una companya de la residència.

1914-1
1924-1
1934-1
1944-1
1954-1
1964-1
1974-1
1984-1
1994-1
2004-1
2014-1
2024-1

Proposta expositiva:

Predisposició dels dibuixos de més clar a més obscur

Utilització d'un fragment de *Coplas por la muerte de su padre* de Don Jorge de Manrique s.XV.

La galeria de retrats al dibuix occidental

La serie conjuntada: el conjunt de retrats com projecte d'art.

El retrat es estès com la combinació dels trets interns i externs d'una persona, és a dir, de les qualitats morals i físiques d'un individu. La captació de la persona retratada, té la finalitat de que el retrat passi a ser "*constituït dintre del ordre social com algú diferent als altres, idèntic a si mateix, persona; individu subjecte a la seva necessitat d'ésser en comunitat*" (Rosa Martínez-Artero, 2004). A part d'aquesta diferenciació individual de les persones, és conegut que la pràctica del retrat era utilitzada per la inserció de la gent dintre d'un cert tipus d'estament social, relacionant i tancant grups, on normalment eren burgesos, el clergat i les monarquies. També podem dir que el retrat pot tindre una finalitat propagandística, com el retrat d'Obama per les eleccions dels Estats Units, o les pintures dels faraons, emperadors com al cas de Napoleó, dictadors, etc.

En el retrat, ens podem trobar la representació de diferents individus dintre d'una mateixa pintura o dibuix, com al quadre La família de Carles IV de Goya, La defensa de Cádiz de Zurbarán, o el Tractat dels Pirineus de Jacques Laumosnier. Però quan parlem de retrats individuals dintre d'un col·lectiu més gran, ens trobem amb les galeries de retrats, on es relacionen persones d'un mateixa situació, ja sigui econòmica, intel·lectual o estamental.

La galeria de retrats i el seu paper.

L'adaptació de l'obra al model de la galeria de retrats té un sentit crític. La creació d'una jerarquització de l'individu i la sublimació de la gent a través del retrat que està fora d'un àmbit de poder adquisitiu, queda remarcant amb la immortalització de les persones d'estatus social alt, a més a més, l'oblit de aquells que no entren dintre d'aquest cercle de poder es fa més notable amb la seva silenciació.¹ Per exemple els retrats de dinasties monàrquiques, governants i els alts càrrecs de les companyies privades i públiques; com la galeria de retrats reials de la Universitat de Salamanca, la galeria de retrats de rectors a l'edifici històric de la UB, o la galeria de retrats del Congrés dels Diputats.

El retrat és utilitzat per la descripció física de la persona i la seva personalitat, també exposa aquesta descripció plàstica al veredict de l'espectador. Dintre d'un àmbit institucional, els retrats, tenen un sentit completament autoritari; descriuen el poder front l'observador, degradant-lo a un nivell inferior al representat. Si mirem als museus podem veure que la creació de retrats també queden vinculats a l'alt estatus i a l'àmbit afectiu de l'artista. Els altres retrats queden anònims.

La immortalització del retrat i la desaparició del cos.

L'esser humà és conscient de que el seu cos és mortal i crea una sèrie de rituals que ajuden a suportar la pèrdua de la vida i la desaparició. Dintre de la cultura occidental/cristiana, reconeixem el cos com el continent de l'ànima, i entenem la vida com l'espera a la desmaterialització.² Si pensem en el cos des d'un punt de vista racional, la desaparició, no tindria res a veure amb la separació de l'ànima i del cos, sinó, que tindria una explicació científica amb relació a la malaltia i l'evolució. Però dintre de la consciència individual, el cos queda delimitat per les fronteres físiques i no tenim present la composició científica dels teixits, en canvi, sí que tenim present el dubte i el debat de què passarà després de la mort i es crea una vinculació amb l'exterior. Per això, el cos queda definit per la relació de la nostra estructura física amb allò que ens envolta i com es relaciona aquest amb els altres cossos.

¹ Històricament, evidentment, hi han hagut excepcions remarcables. És coneguda la galeria de retrats de Boixos feta per Théodore Géricault (artista romàntic nascut a Rouen, França el 26 de setembre de 1791 i mort a París el 26 de gener de 1824) al manicomí de Salpêtrière abans de la seva mort. Uns dels seus retrats més reconeguts dintre d'aquesta sèrie es *El cleptòman* (1822-1823). Extret de Gallica dintre de la pàgina web de la Biblioteca Nacional de França BnF: "*Dictionnaire général de biographie et d'histoire, de mythologie, de géographie ancienne moderne et comparée... (10e édition, entièrement refondue) / par Ch. Dezobry, Th. Bachelet,...*" pàg. 1236.

² La resurrecció és entesa com el retorn de l'ànima al cos. Hi han testimonis que expliquen experiències on es veuen dintre d'aquesta desvinculació cos-ànima anomenades Near-death experiences (NDE) o experiències properes a la mort, on la persona que nota com l'ànima surt del cos, la visió de persones conegudes que ja no estan vives, veure llums estranyes i inclús escoltar veus. Aquestes son unes de les sensacions o fases que passen les persones dintre de la experiència propera a la mort estudiades per psicòlegs especialitats en aquesta, com Elisabeth Kübler-Ross psiquiatra pionera en el camp de NDE o en Raymond Moody psicòleg, filòsof i físic. <http://www.nderf.org/>

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

Entenem el cos com un recipient fràgil, amb data de caducitat i vivim amb el pensament de que la vida acabarà i el cos desapareixerà. Uns dels referents bíblics seria la creació de la humanitat amb terra i la frase: "[...] *memento homo quia pulvis es et in pulverem reverteris*"³. Durant l'episodi final de la vida, la vellesa, el cos comença a debilitar-se i apareixen símptomes de l'aproximació de la fi, aquest seria el trànsit de la desaparició del cos i del principi d'acceptació o rebuig de la mortalitat a un estat completament intangible i desconegut.

El retrat seria una de les formes de despreniment de la mort, d'evitar la caiguda a l'oblit. Amb el coneixement de que la mort és un final inevitable, la humanitat ha creat una sèrie de sistemes per no caure a l'oblit i compartir els seus coneixements. L'escriptura, la fotografia, el vídeo... serien un d'aquests invents per la conservació de la memòria de l'individu. En aquest cas, el retrat, seria una de les formes més clàssiques per conservar la memòria personal al llarg del temps, impedit la desaparició completa de la existència del personatge representat.

La galeria de retrats com aparador.

La personalitat i imatge de la persona retratada s'ofereix a els espectadors (ja siguin empleats de la mateixa empresa, visitants d'un museu o visitants d'alguna institució) en forma d'un aparador on es mostra tot allò que el representat vol vendre de la seva persona (com vol ser definit). En els anteriors casos, com les empreses o identitats financeres, la finalitat de l'aparador és completament d'anunci de dominació. És a dir, el retrat queda emmarcat dintre d'un àmbit publicitari i comercial, on el producte que es ven és la persona i aquesta es fa pública.

Si traslладem aquesta idea al projecte, les persones no retratades, entrarien dintre d'una anulació, fora del seu àmbit social o afectiu, de la seva identitat tant moral com física, cauen a l'oblit i queden desvinculats del reconeixement posterior a la mort.

³Frase extreta del Gènesi 3:19, on s'explica com Deu crea a l'home amb terra i el seu alè, "Recorda home, que que pols ets, i a la pols tornaràs".

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

La residència, seria un cas semblant a l'aparador, la diferència és que la galeria de retrats té una finalitat completament classificatòria i dominant, mentres que la residència és entesa com un espai de abandonament per part de les persones ingressades dintre d'aquesta institució sanitària. Però aquest lloc de congregació de gent gran, crea una sèrie de visitant (normalment familiars i gent que passa pel costat de la residència) que adopta la posició d'espectador enfront a la ancianitat; una expectació de l'oblit.

L'ancianitat: coneixement i aproximació

La soledat de l'ancianitat.

La soledat és un factor bastant comú en la nostra societat dintre de l'ancianitat, la persona dintre d'aquesta etapa experimenta una sensació d'oblit per les persones més properes. La mort de coneguts, la falta de relacions socials, la reducció d'activitats extradomèstiques; són altres factors que afavoreixen aquesta sensació de soledat. La dependència d'altres persones genera un pensament negatiu i es necessari que l'ancià es senti estimat i cuidat, amb una atenció proporcionada per els seus familiars.

Actualment, aquesta mostra d'afecte cap a les persones grans a disminuït, en gran part per la falta de temps a causa del treball, la dispersió i els estereotips del comportament dels fills... Això fa que moltes famílies optin per ingressar a l'avi/a a una residència, aquest fet és interpretat com un acte de rebuig per part dels seus familiars i augmenta la sensació d'oblit i soledat.

“En las propias residencias de ancianos hay personas que... rara es la persona que está conforme. Aguantan, dicen sí que están bien, relativamente, pero siente la orfandad de casa, sienten la orfandad de la familia, el estar conviviendo con los miembros de la familia que uno crió, ¿verdad?” (Julio Iglesias de Ussel, 2001)

En el cas de la viduïtat, el factor de soledat és bastant clar i impactant a causa de la pèrdua de la parella. Els pensaments sobre el futur i com es confrontaran a aquest sense el cònjuge, remarquen aquesta soledat. En el cas de barons, la seva dependència del cònjuge queda encara més clara, perquè en aquest casos, la dona era la encarregada de les qüestions domèstiques i econòmiques i l'home es troba perdut sense aquest suport.

La memòria dels adults

Els records són el recurs més utilitzats per les persones grans per reviure les experiències passades i fugir de la realitat. Aquests records creen una distracció per la seva soledat i ajuden a combatre la pèrdua d'éssers estimats. A més, és un recurs per no caure a l'oblit, rememorant gran part de les vivències personals. Normalment aquestes vivències no entren dintre de la etapa d'ancianitat, sinó que són de l'etapa d'infantesa o de l'etapa juvenil. Això seria anomenat reminiscència.

Dintre d'aquest recordatori biogràfic podem veure com queden remarcats les males vivències o actes dels quals les persones grans es penedeixen. Aquest retorn a temps passats fa que l'adult/a torni a recordar a aquells que ja no es troben junt a ell o ella, com familiars, amics, la seva parella... allunyant-lo dels que sí es troben al seu voltant i tancant-lo en aquests records, utilitzat de barrera contra la seva desaparició física, com una mena de salvavides per evitar el present solitari.

Visió interna de la soledat a l'ancianitat.

El pensament de soledat de la persona que entra a l'ancianitat pot passar per dues etapes que afecten dràsticament a la seva desvinculació amb la vida social: la jubilació i la viduïtat.

Dintre de la jubilació, la persona afectada, crea un pensament de ser no útil pels altres, es veu com una càrrega, i no troba un hobbie per substituir a aquesta falta de treball. La seva pèrdua de capacitat adquisitiva també es veu reflexada en el seu comportament. Ja no té la mateixa llibertat econòmica que abans, perquè la seva pensió és molt més inferior que el seu anterior sou. El temps lliure també pot crear confusió a la persona jubilada, acostumats a un horari laboral ja organitzat, la fi d'aquest període i costum, desorganitza completament les seves vides. Finalment, la pèrdua dels rols i la caiguda de l'estatus dintre del cercle familiar, on abans eren els que organitzaven i s'encarregaven de les activitats tant domèstiques com extradomèstiques, i ara han sigut reemplaçats pels propis fills.

En el cas de la viduïtat, la persona perd al seu company de vida, la seva parella sentimental amb la que ha viscut molts dels seus moments. La pèrdua d'aquest recolzament tant important incrementa la sensació de soledat dintre d'un àmbit on es compartia les sensacions i les experiències de cadascun, on

ara, no hi ha ningú amb el que conviure i tindre una relació familiar més enllà de la fraternitat o maternitat. Això, crea un desig de desvinculació amb lo material, i fa que la persona que viu sense l'altre entri en un estat d'espera per la seva desaparició per retrobar-se amb l'altre dintre d'un estat efímer i etern.

L'espectador implicat

Visió externa de l'ancianitat

Uns cop vista la visió pròpia dels adults sobre la seva soledat, em de mirar la forma en que algú aliè veu als ancians i com els relaciona amb la soledat o l'oblit. Per fer això, em de separar als "espectadors" en dos grups, el primer és el grup dels joves i el segon seria el grup dels adults que no arriben a la jubilació.

Des de el punt de vista del joves, no es dona molta importància a la visió de la vida que té l'ancià, la vellesa es veu molt allunyada i no troben més relació amb ella que la efectiva per part dels seus avis. Aquesta despreocupació, fa que els joves no es preguntin per la vida dels altres i es tanquin en un món egocèntric on només es preocupen d'ells mateixos i la seva relació amb els de la seva mateixa edat. En alguns casos l'ancianitat es veu com una càrrega i no volen relacionar-se amb gent gran, això també podria ser criticat pel grup de la seva mateixa edat, i el jovent prioritza la seva relació amb els amics. Això fa que els ancians siguin rebutjats pels adolescents, mostrant inclús menyspreu.

En el cas dels adults, aquesta relació amb l'ancianitat és més forta, per l'apropament a aquesta etapa i per la seva relació més directa amb la mort, ja sigui per la mort de familiars i coneguts, com per veure com el temps transcorre i la fi més propera. També, es crea un vincle per les vivències i les experiències en la vida i per el interès que aquests mostren per la vida dels ancians, ja que han viscut una vida bastant interessants, com la guerra civil, la postguerra, el franquisme...

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

Referents artístics

Dintre de la història de l'art, la idealització de la bellesa, feia que l'ús de figures fora de l'edat d'or (entem edat d'or com la franja entre els vint i els trenta anys), quedessin emmarcades dintre d'un àmbit afectiu per l'artista o per la representació de fets mitològics o filosòfics, o fins i tot per l'estudi propi de la figura per part dels artistes.

Diego Velázquez, *Menipo* (1638). Oli sobre tela, 179 x 94 cm.

Diego Velázquez, *Esopo* (1638). Oli sobre tela, 179 x 94 cm.

En el cas on l'artista vol representar a filòsofs podem trobar que al barroc, la necessitat de la pobresa per ser un pensador era un requisit indispensable per aquest treball, sent una idea molt interioritzada pels cultes contemporanis. En les obres de Rubens de Demòcrates i Hèracles ens trobem com aquest "mite" es vol representar a través de l'idea del vell ermità, en canvi, a la obra d'en Velázquez, Esopo i

Albercht Dürer, *Retrat de la mare de l'artista a l'edat de 63 anys* (1514). Carbó sobre paper, 42,1 x 30,3 cm

Menipo, que suposadament estan inspirats per les obres citades anteriorment d'en Rubens; la utilització de vells indigents amb la roba que els caracteritzava, aconsegueix una millor representació de la idea del filòsof pobre. Aquesta estratègia crea un llenguatge entre el captaire i l'espectador, encara donant una certa importància a la pobresa i a la vellesa tant present a aquella època.

Altre referent per aquest treball, és el dibuix que Durero va fer a la seva mare, on la expressió tant per part de l'artista al dibuixar com la expressió facial de la mare, crea un discurs interior a aquell que observa l'obra, on es crea un interès per la

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

vida i les experiències viscudes per la dona.

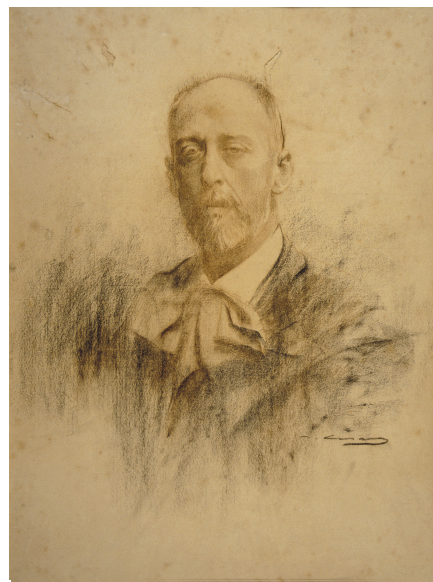
Per últim el treball d'en Fortuny, mostra una gran sensibilitat a la hora de plasmar les llums i les ombres de la figura, a la vegada que remarca de forma molt expressiva les característiques físiques de l'home gran, descrivint d'una forma molt realista la feblesa del cos envellit.

Un referent que utilitza la tècnica i una contextualització de la seva obra amb un missatge crític de forma visual de la societat, és en William Kentridge, L'ús del carbonet per aconseguir una expressió vibrant, i la impremta que deixa el traç al ser esborrat deixant un rastre que dóna una atmosfera al dibuix que incita al pensament pessimista, associat al color negre y a la taca. Aquests van ser uns dels factors interessants per la realització de la sèrie i arribar a la interiorització del missatge per part de l'espectador.. En la part conceptual, és molt potent la forma en que expressa la realitat d'una societat malalta i el pes que li dóna a la figura dintre del dibuix, i dintre d'aquest projecte, es vol relacionar amb la idea del consum o de l'aparador de persones subjectes a la mirada de la persona aliena a la residència i l'ancianitat.

Continuat amb la tècnica i la utilització del carbonet als seus dibuixos, per la admiració del seu traç i la seva forma de representació de retrats d'una forma molt natural i realista de les situacions quotidianes, Ramon Casas és una influència de forma indirecta per la obra personal.

Marià Fortuny, *Vell nu al sol* (1871). Oli sobre tela, 76 x 60 cm

Ramon Casas, *Retrat de Francesc Soler i Rovirosa* (1900). Carbonet i mina sepia sobre paper, 63,1 x 47,8 cm

Conclusions:

Des de la investigació de la ancianitat d'una forma sociològica, la immersió dintre els conceptes claus d'aquests treball a partir de la creació artística utilitzat com mètode el dibuix i amb les entrevistes, converses i relació amb els models, s'ha arribat a les conclusions següents:

- La visió de la soledat dintre dels ancians des de el punt de vista de l'espectador, no queda clara amb la simple mirada superficial , si no que es troba dintre de la mirada, la postura de l'ancià i l'imaginari propi. Aquesta soledat està més present quan es troben fora del seu àmbit i queden apartats del grup amb el que es trobaven. La idea de perdre a els éssers estimats queda remarcada per la separació del seu grup d'amics o familiars.
- El sentit de l'oblit, dintre de la memòria dels ancians, està molt present la vida passada. Les anomenades reminiscències, com visió del passat amb un cert grau de invenció on es barregen idees formalitzades per les vivències actuals i per la realitat viscuda al passat.
- Referent a l'oblit o la transparència dels adults per part dels altres. S'ha vist que les franges d'edat externes a l'ancianitat es troben, majoritàriament, fora de la consciència de la visió de la vellesa enfront ells mateixos i la seva relació amb la societat. Així, la diferències de idees o imaginari, provoquen més distanciament, sobre tot per part dels més joves que troben la idea de la mort/desaparició molt allunyada a ells.

A més, el treball amb persones grans té la dificultat de no dispondre de molt temps per poder dibuixar a la persona en el moment que posa, i és necessària l'ajuda de la fotografia per representar les parts amb més detalls, com la cara i les mans. Un altre punt important, era la actitud enfront la consciència de que estaven sent representats, feia que canviessin la postura per dissimular els dolors i les carències, però després a les entrevistes quedava clar quines eren les que patia. Un factor interessant era la diferència clara entre els que havien viscut la guerra i els que van néixer a la postguerra.

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

La vivència de la guerra provocava un pensament bastant pessimista sobre la seva vida actual i la societat, en canvi, els que van viure la postguerra, encara que també dintre de la pobresa, no tenien una visió tant pessimista, encara que també mostraven una sensació de soledat i nostàlgia per les vivències passades.

- Finalment, la concepció de l'espai de la residència com aparador, el podem observar per la exposició del recinte i de la gent que resideix cap els altres, creant un espai de pas lliure on els ancians queden exposats a la mirada de l'espectador; on queden vinculats a la idea de malaltia, soledat i desaparició.

Aquest treball queda obert dintre del camp artístic a la seva continuació. Per la optimització tant de l'apartat visual, com la finalitat descriptiva de la situació actual en que es troben els ancians. En aquest cas, la realització de més retrats seria lo adient per una major ocupació espacial i així entendre millor el trasllat de l'espai de la residència dintre de l'espai expositiu. Encara que també és possible l'adaptació a altres tipus de tractaments:

- Realitzar uns 44 dibuixos més per tindre un total de 50 dibuixos i continuar amb la mateixa idea de desaparició.
- Traslladar la idea principal de desaparició i tractar d'altres relacionades directament amb la ancianitat.
- Tornar a la delimitació i inspecció de la metodologia de treball i realitzar noves formes de representació a través del dibuix de l'ancianitat.

També queda obert al camp de la investigació:

- Dintre de la història de l'art i la representació de l'ancianitat dintre de l'art.
- Al camp de la sociologia i les ajudes socials.
- Fer la intervenció dintre d'un espai completament diferent a l'idea principal però mantenint un sentit crític. Com botigues de roba, botigues de productes estètics, perruqueries...

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

En el cas de la continuació del treball, es pot parlar de les possibles intervencions futures que afecten directament a aquest projecte. Podem parlar des de dos punts diferents: la modificació o la aplicació de nous dibuixos, o la selecció de l'espai expositiu.

Dintre de l'apartat de dibuix:

- La realització de comparacions de diferents franges d'edat. Com per exemple: comparar el ancians amb els infants, la comparació amb els adults o fins i tot comparacions de gènere.
- Comparativa de esglaons dintre de la societat actual, és a dir, rics i pobres.
- Realitzar investigacions per fer comparativa entre gent reconeguda amb gent oblidada.

Dintre de l'espai expositiu:

- Exposar dintre de les mateixes residències.
- Fer la intervenció dintre d'un espai completament diferent a l'idea principal però mantenint un sentit crític. Com botigues de roba, botigues de productes estètics, perruqueries...

Bibliografia

Imatges:

<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/esopo/014e0cb2-128c-42d7-a380-df7527e734ce>
<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/menipo/698f7cc0-8483-40f8-b66b-7c9a99f358d8>
<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/viejo-desnudo-al-sol/a514ab87-4e8a-4083-b48d-9cf0338bcbe2>
<http://www.museunacional.cat/ca/colleccio/retrat-de-francesc-soler-i-rovirosa/ramon-casas/027247-d>
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/archive/7/71/20140125144540%21D%C3%BCrer_-_Bildnis_der_Mutter.jpg

Textos:

Becerril González, Raquel (2011). Cuerpo, cultura y envejecimiento. Análisis de la imagen corporal en la publicación "60 y más" (IMSERSO). Ágora para la educación física y el deporte, 13(2), 139-164.
de Blas Ortega, Mariano (2012). El cuerpo en el arte como noción social y de fragmento. Thémata. Revista de Filosofía, 46(2), 659-666
LOS ANCIANOS GUARDAN LOS MALOS RECUERDOS DE UNA FORMADIFERENTE (2008). Diapponible a: <http://depsicologia.com/los-ancianos-guardan-los-malos-recuerdos-de-una-forma-diferente/>
Iglesias de Ussel, Julio (2001). LA SOLEDAD EN LAS PERSONAS MAYORES: Influencias Personales, Familiares y Sociales. Análisis Cualitativo (1a. ed.) Madrid: ARTEGRAF, S.A.
Martínez-Artero, Rosa (2003). El retrato: Del sujeto en el retrato. Espanya: Montesinos
Moreno Toledo, Ángel (2009, febrer) Reminiscencia e historia de vida: La atmósfera personal del anciano. Revista PsicologíaCientifica.com [Online], n.17. Disponible a: <http://www.psicologiacycientifica.com/reminiscencia-historia-de-vida-anciano/>.
Peirano, Rosana (2005). La vejez: representaciones sociales y reminiscencia. *XII Jornadas de Investigación y Primer Encuentro de Investigadores en Psicología del Mercosur*. Facultad de Psicología - Universidad de Buenos Aires, Buenos Aires.
Quesada Castellano, M. José (2015). La vejez tiene la mirada en el arte. Trabajo Fin de Grado Educación Social, Universidad de Granada, Granada.

Galeria de l'oblit:

Dibuix i visió de la soledat a l'ancianitat

Rico Bovio, Arturo (1998). Las fronteras del cuerpo: Crítica de la corporeidad (2a. ed.). Quito: Abya-Yal.

Sustaita Aranda, Juan Antonio (2011). La función de la palabra en la reconstrucción del cuerpo humano en el arte contemporáneo. Tesis Doctoral en Belles Arts, Universidad Complutense de Madrid, Madrid.